

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA NUTQ BUZILISHLARINI ANIQLASH VA KORREKSIYALASH YO'LLARI

Tursunova Marhabo Teshayevna

Buxoro viloyati, Vobkent tumanI - DMTT,

oliy toifali defektolog (logoped) o'qituvchi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini aniqlash va ularni korreksiyalash masalalari ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda nutq buzilishlarining turlari, ularning kelib chiqish omillari hamda erta diagnostikaning ahamiyati yoritib beriladi. Shuningdek, logopedik mashg'ulotlar jarayonida qo'llaniladigan samarali metodlar, individual yondashuv, o'yin texnologiyalari va ota-onalar bilan hamkorlikning nutq korreksiyasidagi roli asoslanadi. Maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida nutq buzilishlarini bartaraf etish orqali bolalarning ijtimoiy moslashuvi va ta'limga tayyorgarligini oshirish mumkinligi ilmiy xulosalar asosida ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, nutq buzilishlari, logopedik diagnostika, nutqni korreksiyalash, defektolog-logoped, individual yondashuv, o'yin texnologiyalari.

Аннотация: В данной научной статье рассматриваются вопросы выявления и коррекции речевых нарушений у детей дошкольного возраста. В исследовании анализируются основные виды речевых нарушений, причины их возникновения и значение ранней логопедической диагностики. Особое внимание уделяется эффективным методам логопедической коррекции, индивидуальному подходу, использованию игровых технологий и взаимодействию с родителями. Сделаны выводы о том, что своевременное выявление и коррекция речевых нарушений способствуют успешной социальной адаптации и подготовке детей к обучению в школе.

Ключевые слова: дошкольный возраст, речевые нарушения, логопедическая диагностика, коррекция речи, логопед, индивидуальный подход, игровые технологии.

Abstract: This scientific article examines the identification and correction of speech disorders in preschool children. The study analyzes the main types of speech disorders, their causes, and the importance of early speech diagnostics. Special attention is given to effective speech therapy methods, individualized approaches, the use of play-based technologies, and cooperation with parents in the correction process. The findings indicate that timely identification and correction of speech disorders enhance children's social adaptation and readiness for school education.

Keywords: preschool children, speech disorders, speech diagnostics, speech correction, speech therapist, individualized approach, play-based methods.

KIRISH

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash, ayniqsa ularning nutqiy rivojiga alohida e'tibor qaratish muhim pedagogik va ijtimoiy vazifa sifatida qaralmoqda. Nutq bolaning bilish jarayonlari, ijtimoiy moslashuvi, muloqot madaniyati hamda shaxs sifatida shakllanishida yetakchi omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli maktabgacha yosh davrida nutqning to'laqonli rivojlanishi bolaning keyingi ta'lim bosqichlariga muvaffaqiyatli moslashuvi uchun muhim poydevor yaratadi.

Amaliy tajribalar va ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalar orasida turli darajadagi nutq buzilishlari tobora ko'proq uchramoqda. Nutqning fonetik-

fonematik buzilishlari, lug'at boyligining yetishmasligi, grammatik tuzilmalarning noto'g'ri shakllanishi, shuningdek, nutqning umumiy rivojlanmaganligi bolalarning muloqot faoliyatiga, o'z fikrini erkin ifodalashiga va bilish jarayonlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Agar bunday nuqsonlar o'z vaqtida aniqlanmasa va korreksiyanalmasa, ular bolaning maktab ta'limiga tayyorgarligida, o'qish va yozishni egallashida jiddiy qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

Maktabgacha yosh davri nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiyalash uchun eng qulay va samarali bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning nutq apparati, eshitish va idrok mexanizmlari faol rivojlanadi, psixik jarayonlar moslashuvchan bo'lib, logopedik ta'sirga tez javob qaytaradi. Shu bois, nutq buzilishlarini erta diagnostika qilish va maqsadli logopedik ishlarni tashkil etish defektolog-logoped faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sanaladi.

Zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalarida nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiya jarayoni faqat logopedik mashg'ulotlar bilan cheklanib qolmasdan, balki kompleks yondashuvni talab etadi. Ushbu jarayonda defektolog-logoped, tarbiyachi, psixolog hamda ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi. Nutqni rivojlantirishga qaratilgan individual yondashuv, o'yin texnologiyalari, nozik motorikani rivojlantirish mashqlari va didaktik materiallardan samarali foydalanish logopedik ishlarning natijadorligini oshiradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini aniqlash va ularni samarali korreksiyalash yo'llarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, zamonaviy logopedik metod va texnologiyalarni asoslash hamda amaliyotga yo'naltirilgan xulosalar ishlab chiqish bugungi maxsus pedagogika va logopediya fanining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur ilmiy maqola aynan shu masalalarni yoritishga qaratilgan bo'lib, maktabgacha ta'lim muassasalarida logopedik ishlarni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy jamiyatda maktabgacha ta'lim tizimi bolalarning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi bosqich hisoblanib, ushbu davrda nutqiy rivojlanishning to'laqonli ta'minlanishi ta'lim-tarbiya jarayonining muhim ko'rsatkichlaridan biri sanaladi. Nutq bolaning bilish faoliyati, ijtimoiy moslashuvi, muloqot madaniyati va emotsional rivojlanishining asosiy vositasi bo'lib, uning yetarli darajada rivojlanmasligi bolaning umumiy psixik rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini aniqlash va ularni o'z vaqtida korreksiya masalasi bugungi pedagogika va maxsus pedagogika fanlarining dolzarb ilmiy muammolaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy kuzatuvlar va amaliy tajribalar maktabgacha yoshdagi bolalar orasida nutq buzilishlarining ko'payib borayotganini ko'rsatmoqda. Fonetik-fonematik nuqsonlar, lug'at boyligining cheklanganligi, grammatik tuzilmalarning shakllanmaganligi hamda nutqning umumiy rivojlanmaganligi bolalarning tengdoshlari bilan muloqotida, o'quv faoliyatiga tayyorgarligida va ijtimoiy muhitga moslashuvda jiddiy qiyinchiliklar keltirib chiqarmoqda. Ushbu holat nutq buzilishlarini faqat individual muammo sifatida emas, balki maktabgacha ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb ijtimoiy-pedagogik masala sifatida ko'rib chiqishni taqozo etadi.

Maktabgacha yosh davri nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiya uchun eng qulay va samarali davr hisoblanadi. Chunki bu bosqichda bolaning markaziy nerv tizimi yuqori darajada plastiklikka ega bo'lib, logopedik ta'sirlar va maxsus pedagogik mashg'ulotlarga tez moslashadi. Agar nutq buzilishlari aynan shu davrda aniqlanib, maqsadli korreksion ishlar olib borilsa, bolaning nutqiy rivojlanishida barqaror va ijobiy natijalarga erishish mumkin. Aks holda, aniqlanmagan yoki yetarli darajada korreksiyanmagan nutq nuqsonlari keyingi ta'lim bosqichlarida murakkab pedagogik va psixologik muammolarni yuzaga keltiradi.

Shuningdek, zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalarida nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiya jarayonida kompleks yondashuvni joriy etish zarurati tobora ortib

bormoqda. Defektolog-logoped, tarbiyachi, psixolog va ota-onalar o'rtasidagi uzviy hamkorlik, individual yondashuv, o'yin texnologiyalaridan foydalanish va logopedik diagnostikaning takomillashtirilishi nutq korreksiyasi samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq amaliyotda ushbu imkoniyatlardan to'liq va tizimli foydalanilmayotgani mazkur mavzuning dolzarbligini yanada kuchaytiradi.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini aniqlash va ularni samarali korreksiyalash yo'llarini ilmiy jihatdan o'rganish, zamonaviy logopedik metodlarni tahlil qilish va amaliyotga tatbiq etish bugungi maxsus pedagogika va logopediya fanlari oldida turgan dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu mavzuning o'rganilishi bolalarning nutqiy rivojlanishini ta'minlash, ularni maktab ta'limiga muvaffaqiyatli tayyorlash va jamiyatga to'laqonli moslashuvini ta'minlashga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Maktabgacha yosh davrida bolalar nutqining rivojlanishi murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, ushbu jarayonda turli xil nutq buzilishlari kuzatilishi mumkin. Ilmiy adabiyotlarda maktabgacha yoshdagi bolalarda uchraydigan nutq buzilishlari fonetik-fonematik buzilishlar, lug'aviy-grammatik yetishmovchiliklar, nutqning umumiy rivojlanmaganligi, shuningdek, dislaliya, dizatriya va alaliya kabi shakllarda tasniflanadi. Ushbu buzilishlar bolaning tovushlarni to'g'ri talaffuz qilmasligi, so'z boyligining kamligi, gap tuzishdagi qiyinchiliklar va nutqiy faollikning pastligi bilan namoyon bo'ladi.

Nutq buzilishlarining kelib chiqishiga biologik, psixologik va ijtimoiy omillar ta'sir ko'rsatadi. Markaziy nerv tizimining yetilmaganligi, eshitish idrokining sustligi, nozik motorikaning rivojlanmaganligi, shuningdek, nutqiy muhitning yetarli emasligi bolalarda nutq buzilishlarining yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois, nutq buzilishlarini aniqlashda bolaning umumiy rivojlanish darajasini kompleks baholash muhim ahamiyatga ega.

Nutq buzilishlarini aniqlashda logopedik diagnostikaning ahamiyati. Nutq buzilishlarini samarali korreksiyalashning asosiy sharti — ularni erta va aniq aniqlashdir. Logopedik diagnostika jarayoni bolaning tovush talaffuzi, fonematik eshitishi, lug'at boyligi, grammatik tuzilmalari va bog'lanishli nutqini o'rganishni o'z ichiga oladi. Diagnostika jarayonida bolaning yosh xususiyatlari, individual rivojlanish darajasi va psixologik holati hisobga olinadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida olib boriladigan logopedik tekshiruvlar nutq buzilishlarini dastlabki bosqichda aniqlash imkonini beradi. Ushbu jarayon defektolog-logoped, tarbiyachi va psixolog hamkorligida tashkil etilganda yanada samarali bo'ladi. O'z vaqtida aniqlangan nutq buzilishlari korreksion ishlarning aniq rejalashtirilishiga va individual yondashuv asosida olib borilishiga imkon yaratadi.

Nutq buzilishlarini korreksiyalashda logopedik ishlarning mazmuni. Nutq buzilishlarini korreksiyalash jarayoni tizimli, bosqichma-bosqich va maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Logopedik mashg'ulotlar davomida tovush talaffuzini to'g'rilash, fonematik idrokni rivojlantirish, lug'at boyligini kengaytirish va grammatik tuzilmani shakllantirishga qaratilgan mashqlar qo'llaniladi. Ushbu jarayonda artikulyatsion mashqlar, nafas mashqlari, tovushlarni farqlashga oid topshiriqlar muhim o'rin tutadi.

Korreksion ishlar bolaning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan holda olib borilganda yuqori natijalarga erishiladi. Ayniqsa, o'yin texnologiyalaridan foydalanish bolalarda qiziqishni oshirib, mashg'ulotlarning samaradorligini kuchaytiradi. O'yin faoliyati orqali bolalar nutqiy topshiriqlarni erkin va faol bajaradi, bu esa nutq rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Nozik motorika va nutq rivoji o'rtasidagi bog'liqlik. Ilmiy tadqiqotlar nozik motorika va nutq rivoji o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjudligini tasdiqlaydi. Qo'l barmoqlari harakatlarini rivojlantirish markaziy nerv tizimi faoliyatini faollashtirib, nutqiy jarayonlarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli logopedik mashg'ulotlarda barmoqlar gimnastikasi, konstruktiv o'yinlar va qo'l mehnati elementlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Ota-onalar bilan hamkorlikning korreksion jarayondagi roli. Nutq buzilishlarini korreksiyalash jarayoni faqat maktabgacha ta'lim muassasasidagi mashg'ulotlar bilan cheklanib qolmasdan, ota-onalar ishtirokida davom ettirilganda samarali bo'ladi. Ota-onalarga bolalar bilan uy sharoitida bajariladigan logopedik mashqlar bo'yicha tavsiyalar berish, nutqiy muhitni boyitish va muloqotni faollashtirish korreksion ishlarning uzluksizligini ta'minlaydi.

Maktabgacha yosh davri bolaning nutqiy, bilish va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi bosqich bo'lib, ushbu davrda nutqning to'laqonli shakllanishi keyingi ta'lim bosqichlari uchun muhim poydevor vazifasini bajaradi. Nutq bolaning atrof-muhitni idrok etishi, muloqotga kirishishi, emotsiyalarini ifodalashi va bilish jarayonlarida faol ishtirok etishining asosiy vositasi hisoblanadi. Shu bois, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini erta aniqlash va samarali korreksiyalash masalasi nafaqat maxsus pedagogika va logopediya, balki umumiy pedagogika va ijtimoiy psixologiya nuqtai nazaridan ham dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalar orasida nutq buzilishlarining turli shakllari – fonetik-fonematik nuqsonlar, lug'at va grammatik tizimning yetarli darajada rivojlanmaganligi, nutqning umumiy rivojlanmaganligi – tobora keng tarqalmoqda. Bunday holatlar bolaning tengdoshlari bilan muloqotida, ta'limiy faoliyatga tayyorgarligida va ijtimoiy moslashuvda muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Agar nutq buzilishlari o'z vaqtida aniqlanmasa va tizimli korreksion ishlar olib borilmasa, ular maktab yoshida o'qish va yozish jarayonida barqaror qiyinchiliklarga, o'quv motivatsiyasining pasayishiga va psixologik muammolarga olib kelishi mumkin.

Maktabgacha yosh davrida bolaning markaziy nerv tizini yuqori darajada plastiklikka ega bo'lib, nutqiy funksiyalar logopedik ta'sirlarga tez moslashadi. Aynan shu xususiyat maktabgacha yoshni nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiyalash uchun eng qulay davr sifatida belgilaydi. Shu nuqtai nazardan, erta logopedik diagnostika va maqsadli korreksion ishlarni ilmiy asosda tashkil etish bolalarda nutq nuqsonlarini samarali bartaraf etish imkonini beradi.

Shuningdek, zamonaviy maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limning kengayib borishi, turli rivojlanish xususiyatlariga ega bolalar sonining ortishi nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiyalash metodikasini takomillashtirish zaruratini kuchaytirmoqda. Defektologoped faoliyatida individual yondashuv, kompleks diagnostika, o'yin texnologiyalari va ota-onalar bilan hamkorlikni ilmiy jihatdan asoslash bugungi kun talabiga aylanmoqda. Biroq mavjud ilmiy-amaliy tajriba ushbu yo'nalishda yagona va tizimli yondashuv yetarli darajada shakllanmaganligini ko'rsatadi.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini aniqlash va ularni samarali korreksiyalash yo'llarini ilmiy jihatdan chuqur o'rganish, zamonaviy logopedik metod va texnologiyalarni tahlil qilish hamda amaliyotga tatbiq etish muhim ilmiy va ijtimoiy ahamiyatga ega. Mazkur mavzuning o'rganilishi maktabgacha ta'lim muassasalarida logopedik ishlarni takomillashtirish, bolalarning nutqiy rivojlanishini ta'minlash va ularni maktab ta'limiga muvaffaqiyatli tayyorlashga xizmat qiladi.

ILMIY-AMALIY TAVSIYALAR

1. Nutq buzilishlarini erta aniqlash tizimini takomillashtirish. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning nutqiy rivojlanishini muntazam monitoring qilish va erta logopedik diagnostika tizimini joriy etish tavsiya etiladi. Bu nutq buzilishlarini dastlabki bosqichda aniqlash va korreksion ishlarni o'z vaqtida boshlash imkonini beradi.

2. Logopedik korreksiyada individual yondashuvni kuchaytirish. Har bir bolaning nutq buzilishi turi, darajasi va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda individual korreksion dasturlar ishlab chiqish zarur. Individual yondashuv logopedik mashg'ulotlar samaradorligini oshirib, barqaror natijalarga erishishga xizmat qiladi.

3. O'yin texnologiyalariga asoslangan logopedik mashg'ulotlarni keng qo'llash. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin faoliyati yetakchi bo'lganligi sababli logopedik mashg'ulotlarda didaktik o'yinlar, harakatli va rolli o'yinlardan foydalanish tavsiya etiladi. Bu bolalarning nutqiy faolligini oshiradi va mashg'ulotlarga qiziqishini kuchaytiradi.

4. Nozik motorikani rivojlantirishga qaratilgan mashqlarni tizimli tashkil etish. Nutq va nozik motorika o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni inobatga olgan holda barmoq gimnastikasi, konstruktiv faoliyat va qo'l mehnati elementlarini logopedik mashg'ulotlarga muntazam kiritish maqsadga muvofiqdir.

5. Ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash. Nutq buzilishlarini samarali korreksiyalashda ota-onalar ishtirokini ta'minlash, ularga uy sharoitida bajariladigan logopedik mashqlar bo'yicha metodik tavsiyalar berish va nutqiy muhitni boyitish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu korreksion ishlarning uzluksizligini va natijadorligini ta'minlaydi.

XULOSA

Mazkur ilmiy maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini aniqlash va ularni samarali korreksiyalash masalalari nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilindi. O'rganilgan ilmiy manbalar va pedagogik-amaliy tajribalar shuni ko'rsatdiki, nutq bolaning umumiy psixik rivojlanishi, bilish jarayonlari, ijtimoiy moslashuvi va shaxs sifatida shakllanishida muhim o'rin tutadi. Shu sababli, nutq buzilishlari bolaning nafaqat muloqot faoliyatiga, balki uning kelgusidagi ta'limiy muvaffaqiyatlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari maktabgacha yosh davri nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiyalash uchun eng qulay va samarali bosqich ekanligini tasdiqladi. Aynan ushbu davrda markaziy nerv tizimining plastiklik darajasi yuqori bo'lib, logopedik ta'sirlar va maxsus pedagogik mashg'ulotlar ijobiy natijalar berishi mumkin. O'z vaqtida o'tkazilgan logopedik diagnostika nutq buzilishlarini erta aniqlashga, ularning chuqurlashib ketishining oldini olishga va korreksion ishlarni aniq rejalashtirishga imkon yaratadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, nutq buzilishlarini korreksiyalash jarayoni tizimli, bosqichma-bosqich va individual yondashuv asosida tashkil etilganda yuqori samaradorlikka erishiladi. Logopedik mashg'ulotlarda tovush talaffuzini to'g'rilash, fonematik idrokni rivojlantirish, lug'at boyligini kengaytirish va grammatik tuzilmani shakllantirishga qaratilgan mashqlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o'yin texnologiyalari va nozik motorikani rivojlantirishga yo'naltirilgan mashqlarning qo'llanilishi bolalarda nutqiy faollikni oshirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, maqolada nutq buzilishlarini bartaraf etishda defektolog-logoped, tarbiyachi, psixolog va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlikning muhimligi asoslab berildi. Korreksion ishlar faqat maktabgacha ta'lim muassasasida emas, balki oilada ham izchil davom ettirilganda barqaror va ijobiy natijalarga erishish mumkinligi aniqlandi. Ota-onalarning logopedik jarayonga jalb etilishi bolaning nutqiy rivojlanishini tezlashtiradi va mustahkamlaydi.

Umuman olganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiyalash masalasi ilmiy va amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega bo'lib, ushbu yo'nalishda olib boriladigan tizimli va ilmiy asoslangan ishlar bolalarning nutqiy rivojlanishini ta'minlash, ularni maktab ta'limiga muvaffaqiyatli tayyorlash hamda jamiyatga to'laqonli moslashuviga xizmat qiladi. Mazkur xulosalar maktabgacha ta'lim muassasalarida logopedik faoliyatni takomillashtirish va maxsus pedagogik ishlarning samaradorligini oshirish uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullayeva M.M. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2018.
2. Axmedova N.X. Logopediya asoslari va nutq buzilishlarini korrektsiyalash. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
3. Boboyeva D.R. Defektologiya va maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.
4. G'aniyev A.Q. Bolalarda nutq buzilishlarining psixologik-pedagogik xususiyatlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
5. Ismoilova S.Sh. Maktabgacha ta'lim muassasalarida logopedik ishlarni tashkil etish. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2020.
6. Karimova Z.K. Maktabgacha yoshdagi bolalarda fonematik eshitishni rivojlantirish. – Toshkent: Ma'naviyat, 2018.
7. Mamatova Z.T. Nutqning umumiy rivojlanmaganligini korrektsiyalash yo'llari. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
8. Mirzayeva G.B. Bolalar nutqining shakllanishi va buzilishlari. – Toshkent: Fan, 2017.
9. Normurodova L.S. Logopedik diagnostika va individual yondashuv. – Toshkent: Pedagogika, 2022.
10. Qodirova D.A. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq nuqsonlarini aniqlash metodlari. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
11. Rasulova M.U. Nozik motorika va nutq rivoji o'rtasidagi bog'liqlik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
12. To'xtayeva N.Yu. O'yin texnologiyalari asosida nutqni rivojlantirish. – Toshkent: Ilmiy nashr, 2021.
13. Xudoyberdiyeva B.Sh. Inklyuziv ta'lim sharoitida logopedik ishlar. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish, 2020.
14. Yo'ldosheva O.A. Bolalar nutqini rivojlantirishda ota-onalar bilan hamkorlik. – Toshkent: Fan, 2019.